

آرامش قلوب در انس با قرآن

○ صغری خیرجوی

در آداب تلاوت قرآن

خداوند سبحان به تلاوت قرآن امر و مردم را به آن تشویق کرده است و آداب تلاوت، مانند استعاذه و پناه بردن به خداوند از آغاز تا پایان قرائت قرآن را بیان کرده است: «فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم» (۱)؛ یعنی از آداب تلاوت قرآن، پناه بردن به خداوند است. نه تنها در شروع آن، بلکه از آغاز تا پایان. و دیگر از آداب آن، ترتیل است و افزون بر آن، خداوند به تدبیر در قرآن امر و مردم را به آن تشویق، و برای آن آداب و احکامی را بیان فرموده، و آن را تکلیف مهم الهی قرار داده است.

«افلا یتدبرون القرآن ام علی قلوب اقفالها» (۲) از آن جا که موضوعات در قرآن پراکنده است و هیچ گونه دسته‌بندی از نظر موضوعی ندارد و آیه‌ها به دنبال حوادث و رویدادها نازل گشته و حتی به ترتیب نزول هم جمع‌آوری نمی‌شدند، بلکه به دستور رسول اکرم (ص) در این جا یا آن جا قرار داده می‌شدند، پر واضح است که چنین تنزیلی منظم نخواهد بود و به ناچار کسانی که می‌خواهند به تفسیر قرآن دست یابند و از آن بهره ببرند، باید بر تمام قرآن مسلط باشند تا در سایه این تسلط، آیه‌هایی که معنای هم را کامل می‌کنند، جمع گردند و بارور شوند. برای رسیدن به این تسلط و در نتیجه تفسیر صحیح، قرائت قرآن مطرح می‌شود. پس تاکید بر قرائت قرآن حتی برای کسانی که سواد ندارند و دستور به نگاه کردن آن، برای این است که نگاه مقدمه قرائت و قرائت مقدمه تسلط و تسلط مقدمه دستیابی به معنا و تفسیر، و همه اینها مقدمه دستیابی به روح قرآن و بهره‌برداری از نور آن است. بنابراین

قرائت قرآن با آداب مخصوص و با این هدف، امری خسته کننده و تکراری نیست؛ چرا که با هر مرتبه تکرار، به یک تسلط وسیع‌تر دست می‌یابیم. ادب در لغت به معنای «نگاه داشتن حد هر چیزی» و نیز «زیرکی» آمده است. این آداب را به دو قسمت، آداب ظاهری و باطنی تقسیم می‌کنیم:

الف. آداب ظاهری قرائت قرآن کریم

قرائت قرآن نوعی شرفیابی به محضر قرآن کریم و صاحب آن سخن، یعنی حضرت حق است و از طرفی قرائت قرآن سخن گفتن با خداست. (۳) از رسول خدا (ص) نقل شده است که فرمودند: «هرکس که دوست دارد با خدایش سخن بگوید، قرآن بخواند.» قاری قرآن خود را مخاطب سخن خداوند می‌یابد و هنگامی که خدا با ما سخن می‌گوید، باید تمام مقدمات، شرایط و آداب حضور را رعایت کنیم تا بهره‌ای بیشتر ببریم و مورد لطف پروردگار قرار بگیریم.

از آداب ظاهری قرائت قرآن، طهارت (غسل و وضو) می‌باشد و خداوند در سوره واقعه، آیه ۷۹ می‌فرماید: «لا یمسه الا المطهرون: جز پاکان به آن دست نزنند.» و دیگری رعایت بهداشت است، که یکی از موارد آن، بهداشت دهان، یعنی مسواک

○ «از آداب مهم قرائت،

استعاذه از شیطان رجیم است

که فار طریق معرفت و مانع

سیر و سلوک الی الله است

زدن استه و دیگری پاکیزگی لباس و بدن می‌باشد. شایسته است که لباس و بدن انسان در هنگام قرائت قرآن، از نجاساتی مثل خون و... پاک باشد تا از نجس شدن قرآن جلوگیری شود و مورد اهانت قرار نگیرد. دیگر از موارد آداب ظاهری قرائت قرآن، دعا قبل از تلاوت قرآن است، تا روح آمادگی لازم را به دست آورد. امام صادق (ع) در شروع قرائت قرآن این دعا را زمزمه می‌کردند: «اللهم انی اشهد ان هذا کتابک المنزل من عندک علی رسولک محمد بن عبدالله (ص) و کلامک الناطق علی لسان نبیک.»

همچنین دیگر از آداب ظاهری، استعاذه، یعنی پناه بردن به خدا از شیطان می‌باشد. خداوند در سوره نمل، آیه ۹۸ می‌فرماید: «هنگامی که قرآن می‌خوانید، از شر شیطان مطرود به خدا پناه ببر.» و پیامبر اکرم (ص) قبل از قرائت قرآن، «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» می‌فرمودند.

البته استعاذه‌ای واقعی است که مؤثر واقع شده و باعث پناهنده شدن به خداوند و اصلاح ما می‌شود. امام خمینی (ره) در این مورد می‌فرمایند: «از آداب مهم قرائت، استعاذه از شیطان رجیم است که خار طریق معرفت و مانع سیر و سلوک الی الله است و این استعاذه و پناه بردن، با لقلقه لسان و صورت بی‌روح و دنیای بی‌آخرت تحقق پیدا نکند.»

دیگر از آداب ظاهری، قرائت از روی نوشته قرآن است، زیرا نگاه به قرآن، عبادت است و چشم انسان از این عبادت بهره‌ها می‌برد. چنان که رسول اکرم (ص) فرمودند: نگاه کردن در مصحفه یعنی صحیفه قرآن، عبادت است. (۴)

استفاده از این نوع عبادت برای افراد بی‌سواد یا افرادی که نمی‌توانند قرآن بخوانند، ممکن می‌شود

و حق قرائت قرآن رعایت می‌شود. با قرائت قرآن و مراجعه مکرر به آن، قرآن در خانه و مسجد از حالت انزوا و غربت خارج می‌شود. چنان که امام صادق (ع) می‌فرمایند: «یکی از چیزهایی که در پیشگاه خدا شکایت می‌کند، قرآنی است که غبار گرفته و خوانده نمی‌شود.» (۵) افزون بر اینها روخوانی قرآن موجب تخفیف عذاب پدر و مادر قاری می‌شود. از آداب دیگر قرائت قرآن، خواندن آن با صدای بلند است. چنان که سقایان هنگام عبور از کنار منزل امام باقر (ع) توقف می‌کردند و به قرائت قرآن او که با صدای بلند می‌خوانده گوش می‌دادند. (۶) از فواید بلند خواندن قرآن: ۱. بلند خواندن قرآن توسط پدر و مادر آثار تربیتی و خوبی بر فرزندان می‌گذارد.

۲. باعث متمرکز شدن حواس و حضور قلب لومی‌شود.
۳. قاری را از حالت کسالت خارج و به‌لوا نشاط می‌بخشد.
۴. باعث جذب دیگران به سوی کلام حق می‌شود.
۵. بلند خواندن قرآن (حمد و سوره) در نمازهای

صبح، مغرب و عشا برای مردان واجب است. از دیگر آداب ظاهری تلاوت قرآن، با صدای خوش خواندن آن است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «همانا صدای نیکو و زیبا زینت قرآن است.» (۷) پیامبر (ص) خود همواره قرآن را با صدای خوش می‌خواند، به طوری که گفته‌اند او بهترین صوت قرآن را در بین مردم داشت. (۸)

خوش صدایی دو معنا دارد: اول؛ خوش صدا بودن ظاهری و لفظی، دوم؛ خوش صدا بودن حقیقی و معنوی، و آن هنگامی است که قاری قرآن، خود را تحت تاثیر کلام الهی قرار داده و در مقابل عظمت آن، خاشع شده باشند.

از آداب دیگر قرائت قرآن، این است که باید به زبان عربی خوانده شود. زیرا قرآن به زبان عربی

است؛ یعنی باید قرآن به صورت صحیح خوانده شود. مخارج حروف که عدم رعایت آن گاهی موجب غلط‌های فاحش در معنای کلمه می‌شود، باید رعایت گردد. رعایت قواعد تجوید در تلاوت قرآن، ضروری است، که شامل وقف‌ها و وصل‌ها می‌شود. موسیقی و آهنگ قرآن باید مورد توجه قرار گیرد؛ یعنی برای جذابیت و دلنشینی قرآن، باید

قاری پیام و معنای آیه را با لحن آن هماهنگ و آن را همراه با آهنگ و موسیقی خاص قرآن ارائه دهد.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: اگر قاری قرآن در اثنای خواندن اشتباه بخواند یا اعراب را غلط تلفظ بکند یا این که به لحنی غیرعربی بخواند، ملک آنچه را خواند، بر همان صورت اصلی و صحیح می‌نویسد. (۹)

خواندن قرآن در هر مکان، خوب و پسندیده است؛ اما بر خواندن آن در مسجد و منزل تاکید شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «مسجدها را برای قرآن ساخته‌اند.» (۱۰)

عیناً آن حضرت فرموده‌اند: «خانه‌های خود را با تلاوت قرآن نورانی کنید و آنها را گورستان نسازید؛ همان گونه که یهودیان و مسیحیان چنین کردند.» (۱۱)

زمان‌های مناسب قرائت:

۱. ماه رمضان که خواندن یک آیه از قرآن در این ماه، مثل کسی است که در ماه‌های دیگر یک ختم قرآن بخواند. ۲. شبانگاهان که همه خلق به خواب می‌روند. ۳. صبحگاهان و هنگام غروب آفتاب زیرا اینها دو وقت مهم در تحولات شبانه‌روزی است که یکی جانشین دیگری می‌شود و انسان را به فکر فرو می‌برد و گذر سریع عمر را هشدار می‌دهد.

○ پیامبر اکرم (ص): هیچ چشمی نیست که از قرائت قرآن گریه کند، مگر آن که روز قیامت شاد و درخشان می‌شود

در مورد میزان قرائت قرآن در هر روز، در بعضی از روایات به ده آیه و در بعضی به پنجاه آیه اشاره کرده‌اند و در روایات متعددی نیز توصیه به ختم قرآن، به ویژه در ماه مبارک رمضان شده است، ولی از عجله در روخوانی قرآن نهی شده و به خواندن با توجه و ترتیل توصیه شده است.

امام صادق (ع) فرموده‌اند: «قرآن پیمان خدا با مردم است، پس یقیناً برای شخص مسلمان سزاوار است که با دقت در پیمان خویش بنگرد و از آن در هر روز پنجاه آیه خوانده شود.»

از آداب دیگر قرائت قرآن، گوش دادن و سکوت است. ادب شنونده قرآن، آن است که در هنگام قرائت قرآن سکوت کند. پس وظیفه اول شنونده قرآن، سکوت می‌باشد. و وظیفه دوم او استماع است؛ یعنی شنیدن همراه با توجه به معنا و مفهوم. با این کار، زمینه پذیرش رحمت حق را در خویش مهیا ساخته است. نتیجه دیگر شنیدن آیات قرآن، افزایش ایمان و توکل است.

قاری وقتی در مقابل قرآن قرار می‌گیرد، باید به گونه‌ای باشد که در مقابل استاد خویش قرار گرفته است. فیض کاشانی می‌نویسد: «قاری قرآن باید در چهره خود ادب مناسب را حفظ کند. هنگام تلاوت، سر خود را پایین بیاورد و چهار زانو بنشیند. و به جایی تکیه نکند و نشستن او در چهره متکبران نباشد، اگر چه تنها نشسته باشد. چنین پندارد که در برابر استاد خود نشسته است.» (۱۲)

خلووند در روز قیامت به قرآن می‌فرماید: به عزتم و جلالم و ولایت خودم قسم که امروز اکرام می‌کنم کسانی را که تو را اکرام کردند و خوار می‌سازم کسانی را که تو را خوار ساختند.» (۱۳)

در روایات متعدد به قاری قرآن سفارش شده است که در قرائت قرآن شتاب نکند بلکه آن را با ترتیل بخواند. و هر گاه به آیات مربوط به بهشت برخورد می‌کند، توقف کند و از خداوند تقاضای بهشت نماید و هر گاه به آیات مربوط به جهنم برخورد کند، توقف نموده و به خدا پناه ببرد. (۱۴)

قرآن را باید با حالت حزن‌انگیز خواند. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «هیچ چشمی نیست که از قرائت قرآن گریه کند، مگر آن که روز قیامت شاد و درخشان می‌شود.» (۱۵)

قرآن پی برد.

قاری قرآن باید به تمام معنا قرآنی شود و ظاهر و باطن خود را مطابق قرآن گرداند و به اوامر و نواهی آن توجه و عمل کند. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «تو هنگامی قرآنی می خوانی که تو را از اعمال زشت بازدارد و اگر تو را باز نمی دارد، در حقیقت قرائت قرآن نمی کنی.» (۲۳)

ما می توانیم با قرائت قرآن به نیابت از دیگران، مثل پدر و مادر یا ائمه معصومین علیهم السلام، ثواب آن را هم برای خود و هم برای کسانی که به نیابت از آنها خوانده ایم، حفظ نماییم. یا ثواب قرائت قرآن خود را به دیگران هدیه کنیم. در روایت آمده است که هر کس برای ائمه معصومین علیهم السلام قرآن بخواند، در روز قیامت با آن بزرگواران خواهد بود. (۲۴)

○ قرائت قرآن نوعی شرفیابی به محض قرآن کریم و صامد آن سفن، یعنی مضرت مق است

منابع:

۱. تفسیر المیزان، محمدحسین طباطبایی، مؤسسه اعلمی، بیروت، طبع، دوم، ۱۳۹۰، هـ. ق.
۲. اصول کافی، کلینی رازی، دارالمکتب الاسلامیه، تهران، طبع پنجم، ۱۳۴۳، در دومجلد.
۳. بحارالانوار، مجلسی محمدباقر، المکتبه الاسلامیه.
۴. روش برداشت از قرآن، علی صفایی حائری (عین - صاد)، انتشارات لیله القدر، بهار ۸۱، چاپ اول، تیراز ۳۰۰۰.
۵. قرآن حکیم از منظر امام رضا(ع)، آیت الله جوادی آملی، مترجم زینب کربلایی، ناشر: مرکز نشر اسراء، چاپ سوم، آبان ۱۳۸۲ هـ. ش.
۶. انس با قرآن کریم، دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی، انتشارات شهید مسلم، چاپ زمستان ۷۹.

پاورقی:

- ۱- سوره نمل، آیه ۱۰۲.
- ۲- سوره محمد، آیه ۲۴.
- ۳- کنز العمال، ج ۱۱، ح ۲۲۵۷، ص ۵۱۰.
- ۴- بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۱۹۹.
- ۵- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۳، حدیث ۳.
- ۶- وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۵۸.
- ۷- بحارالانوار، ج ۱۸، ص ۱۹۰.
- ۸- بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۲۲۶.
- ۹- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۹.
- ۱۰- وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، ج ۲، ص ۴۹۲.
- ۱۱- اصول کافی، ج ۲، ص ۴۴۶.
- ۱۲- المحججه البیضاء، ج ۲، ص ۲۱۹.
- ۱۳- وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۲۷.
- ۱۴- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۸ و ۶۱۷، حدیث های ۵۰۲.
- ۱۵- میزان الحکمه، ج ۸، ص ۸۹.
- ۱۶- بحارالانوار، ج ۸۹، ص ۲۴.
- ۱۷- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۲.
- ۱۸- المحججه البیضاء، ج ۲، ص ۲۱۸.
- ۱۹- وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۸۲۸.
- ۲۰- سوره مریم، آیه ۵۸.
- ۲۱- نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳.
- ۲۲- رک. راهیان حفظ قرآن البصری، ص ۵۲.
- ۲۳- میزان الحکمه، ج ۸، ص ۹۰.
- ۲۴- اصول کافی، ج ۲، ص ۶۱۸، حدیث ۴.

در روایات آمده که از امام سجاد(ع) پرسیده شد: کدام عمل فضیلت زیادی دارد؟ فرمودند: «این که کسی قرآن را آغاز کند و به انجام برساند؛ یعنی هر زمان که از اول قرآن را شروع کرد، تمام کند و به آخر برساند.» (۱۶)

از پیامبر اکرم (ص) منقول است: «هر کس یک ختم قرآن بخواند، یک دعای مستجاب دارد.» (۱۷)

ب. آداب باطنی و معنوی قرائت قرآن کریم

«هر کس که شرایط معنوی و آداب باطنی قرائت را آماده کرده باشد، از قرائت قرآن استفاده کامل می برد و به خدا نزدیک می شود و به کمال می رسد. و این چنین قاریان هستند که خدا به وسیله آنها بلا را از مردم دفع می کند.» (۱۸)

بنابراین هر کس فقط رعایت به آداب ظاهری قرائت قرآن توجه کند و به شرایط معنوی آن توجه نداشته باشد، بهره زیادی از قرائت خود نمی برد. اما شرایط باطنی قرائت قرآن عبارتند از:

۱. خالص بودن نیت قاری: پیامبر اسلام (ص) می فرمایند: «کسی که برای رضایت خدا و به خاطر فهمیدن دین خدا قرآن بخواند، پاداش او همانند پاداش خدا بر فرشتگان و پیامبران و رسولان خود است.» (۱۹)

۲. داشتن حضور قلب: ارزش هر عبادتی، به حضور قلب است. آن قرائتی پسندیده است که با توجه و حضور قلب خوانده شود؛ یعنی انسان خود را در حال سخن گفتن با خدا و در مقابل او ببیند. در روایات آمده است که قرائت قرآن در دل شب بهتر است؛ چرا که قلب انسان در آن هنگام فارغ تر است.

۳. خشوع و خضوع: کسی که اهل قرآن باشد، از آیات قرآن متأثر شده و در چهره او شوق را هنگام شنیدن آیات بشارت و بیم و حزن را در هنگام شنیدن آیات عذاب می بینی، و همین حالت، دل او را شستشو و مطهر می کند. خداوند در قرآن می فرماید: «آنها با چشم گریان همه سر بر خاک عبودیت نهاده و پیوسته بر خوفشان از خدا می افزایند.» (۲۰) اگر کسی به خاطر موانع قلبی، تحت تاثیر قرار نگرفت، باید خود را به حالت گریه درآورد، که این حالت به مرور حالت فروتنی و خضوع را در او ایجاد می کند.